Forum Politologiczne – Tom 10
INP UWM Olsztyn 2010

Wojciech Kotowicz

PROBLEMY NA GRANICY AFRYKAŃSKO-EUROPEJSKIEJ – HISZPAŃSKIE ENKLAWY W MAROKU

PROBLEMS ON THE AFRICAN-EUROPEAN BORDER – SPANISH ENCLAVES IN MOROCCO

Ceuta i Melilla – podstawowe informacje

Ceuta i Melilla to dwa hiszpańskie miasta u wybrzeży Maroka. Formalnie są integralną częścią Hiszpanii – są jej enklawami[1] – a w związku z tym stanowią również część Unii Europejskiej (UE). Wyjątki w zastosowaniu unijnego prawa obejmują takie obszary jak: polityka rolna, rybołówstwo, podatki i unia celna (w przypadku większości artykułów importowanych do UE z terytorium Ceuty bądź Melilli – ocleniu jednak nie podlegają towary eksportowane z Unii do tych dwóch miast).

Spór o terytoria hiszpańskie w Afryce Północnej (tak zwana Hiszpańska Afryka Północna[2], obejmująca enklawy Ceuta i Melilla wraz ze skalistymi wysepkami Gomera, Alhucemas i Chafarinas)

[1] Na temat enklaw zob.: M. Chełminiak, *Obwód Kaliningradzki FR w Europie. Rosyjska enklawa w nowym międzynarodowym ładzie politycznym*, Toruń 2009, s. 83–89.

[2] Zob. szerzej: *Spanish External Territories. Spanish North Africa*, w: *The Europe World Year Book 2004*, Vol. II, ed. by J. Maher, London 2004, s. 3922–3931.

ma długą historię[3]. Ceuta została opanowana w 1415 roku przez wojska portugalskie króla Jana I, który za główny cel postawił sobie przywrócenie chrześcijaństwa, zdobycie saharyjskiego złota oraz stworzenie szlaków handlowych dla niewolników i kości słoniowej[4]. W roku 1580, na skutek skomplikowanych perturbacji dynastycznych, Ceuta przeszła pod władzę królów Hiszpanii. Było tak aż do roku 1640, kiedy to w czasie wojny Portugalia odzyskała miasto. O przynależności Ceuty do Hiszpanii zadecydował traktat lizboński. 1 stycznia 1688 roku król Alfons VI oficjalnie oddał Ceutę Karolowi II. Od tego roku była w posiadaniu Hiszpanii, a w 1921 roku została ona zdobyta i przez pięć lat utrzymywana przez powstańców marokańskich pod wodzą Abd-al-Karima[5]. Gdy w 1956 roku Hiszpania uznała niepodległość Maroka Ceuta została przyłączona do Hiszpanii jako integralna część jej terytorium. Obecnie Ceuta należy do regionu Andaluzja. Posiada status regionu autonomicznego, administrowanego przez własny samorząd.

Melillę jako Rusaddir założyli Fenicjanie. W późniejszym okresie ta fenicka kolonia należała do Kartaginy, a następnie do Rzymu. Pozostawała pod panowaniem arabskim od VII wieku aż do roku 1497, kiedy została zdobyta przez Hiszpanów. Przez wieki była tylko niewielką hiszpańską fortecą. Jej rozwój nastąpił dopiero po roku 1880. Wielokrotnie stanowiła obiekt sporów hiszpańsko-marokańskich. Do 1909 roku Melilla była okupowana przez Hiszpanię. Pomiędzy rokiem 1921 a 1926 została opanowana przez powstańców pod wodzą Abd-al-Krima. W roku 1995, podobnie jak Ceuta, Melilla zyskała status regionu autonomicznego[6]. W Melilli mieszkają chrze-

[3] Szerzej zob.: P. Gold, *Europe or Africa?: A Contemporary Study of the Spanish North African Enclaves of Ceuta and Melilla*, Liverpool 2000, s. 1–36; J. J. Bałandina, *Istoriko-politiczieskaja spiecifika ispanskich gorodow na siewierie Afriki*, Moskwa 2003.

[4] http://pl.wikipedia.org/wiki/Ceuta [12.12.2009].

[5] K. Kubiak, *Wojny, konflikty zbrojne i punkty zapalne na świecie*, Warszawa 2005, s. 40. Zob. szerzej: R. W. Kern, *The Regions of Spain: A Reference Guide to History and Culture*, Westport 1995, s. 171–174.

[6] http://pl.wikipedia.org/wiki/Melilla [12.12.2009].

ścijanie, muzułmanie, żydzi i hindusi. Wszystkie te społeczności żyją ze sobą w zgodzie, mimo zamieszek po wprowadzeniu w 1986 roku pierwszego w Hiszpanii „Prawa dla cudzoziemców", grożącego pozbawieniem wielu muzułmańskich rodzin prawa własności do swoich domów. Niespokojnie było również w 1996 roku, kiedy 400 żołnierzy hiszpańskiej Legii Cudzoziemskiej wszczęło rozruchy po tym jak jeden z nich został zabity w bójce. Tak jak w Ceucie rządy sprawuje tu niezależne Alianza Popular[7]. Enklawy upodabnia również ich gospodarka, opierająca się na połączeniu obecności garnizonu wojskowego z bezcłowym statusem portu[8].

Granica hiszpańsko-marokańska

Granica pomiędzy Hiszpanią a Marokiem to linia oddzielająca terytorium Maroka od hiszpańskich posiadłości w Afryce Północnej (Ceuty, Melilli oraz Peñón de Vélez de la Gomera), biegnąca na odcinku około 19 km. Granica ta jest jedynym miejscem, gdzie kontynent afrykański styka się z kontynentem europejskim.

Melillę granica otacza z zachodu i południa na odcinku około 6–8 km. Maroko i Hiszpanię oddziela strefa neutralna, na której znajduje się wybudowany przez Hiszpanów mur, który ma za zadanie ograniczyć nielegalną imigrację oraz przemyt. Z kolei Ceuta graniczy z Marokiem na zachodzie i południowym zachodzie. Oddziela je wąska strefa neutralna. Podobnie jak wokół Melilli, także na granicy Ceuty postawiono mur, który ma na celu zmniejszenie liczby imigrantów i przemytników[9]. Warto również wspomnieć, że

[7] *Elecciones Municipales y Autonómicas en Ceuta 1979–2007*, http://www.historiaelectoral.com/aceuta.html [12.12.2009].

[8] Szerzej zob.: S. Nies, *Sand in the Works: Enclaves Challenging Metropolitan States. A Comparative Study on the Governance of Cabinda, Ceuta, Kaliningrad, Nagorno Karabakh, Nakhchivan, Melilla and Gibraltar*, Paris 2004, s. 58–60.

[9] http://pl.wikipedia.org/wiki/Granica_hiszpa%C5%84sko-maroka%C5%84ska [12.12.2009].

117 km na południowy wschód od Ceuty znajduje się terytorium Hiszpanii Peñón de Vélez de la Gomera. Stanowi ono integralną część Hiszpanii, choć nie wchodzi w skład żadnej z jej jednostek administracyjnych – podlega bezpośrednio ministerstwu obrony. Do Hiszpanii należy formalnie od 1564 roku. Do niedawna była to wyspa, lecz obecnie połączona jest z lądem i sąsiednią (również hiszpańską) wysepką La Isleta łachą piaszczystą. Dzięki temu połączeniu powstał jeden z najkrótszych odcinków lądowej granicy państwowej – liczy on zaledwie kilkadziesiąt metrów długości (około 85 m)[10].

W hiszpańskich terytoriach zamorskich funkcjonują dwa lądowe przejścia graniczne z Marokiem (jedno w Ceucie, drugie w Melilli), a także dwa morskie przejścia graniczne (porty obsługują rejsy pomiędzy Ceutą i Melillą a europejskim wybrzeżem Hiszpanii, jednak teoretycznie są to przejścia międzynarodowe)[11].

Zewnętrzna granica lądowa Ceuty i Melilli składa się z podwójnego ogrodzenia o długości odpowiednio 7,8 km i 10,5 km. Po wydarzeniach z drugiej połowy 2005 roku ogrodzenie zewnętrzne ma wysokość 6 metrów (wcześniej miało ono 3/3,5 metra wysokości). Ogrodzenie wewnętrzne sięga również wysokości 6 metrów. Oba ogrodzenia wyposażone są w drut kolczasty, system kamer wideo, przewody mikrofonowe oraz system nadzoru na podczerwień. Pomiędzy ogrodzeniami znajduje się szeroka na 2 metry asfaltowa droga, po której jeżdżą motocykle Guardia Civil. Wzdłuż ogrodzeń znajdują się bramy służące przejściu z terytorium Hiszpanii do Maroka. Zdaniem niektórych organizacji pozarządowych Guardia Civil wykorzystuje te bramy do wydalania migrantów, którzy przeszli

[10] http://pl.wikipedia.org/wiki/Pe%C3%B1%C3%B3n_de_V%C3%A9lez_de_la_Gomera [12.12.2009]. Obszar tego terytorium zajmuje ok. 19 000 m^2 (1,9 ha), ma około 260 m długości i ok. 100 m szerokości, wznosi się maksymalnie na 87 m n.p.m. Na Peñón de Vélez de la Gomera znajduje się garnizon wojskowy liczący ok. 60 żołnierzy, brak jest ludności cywilnej.

[11] *Wykaz przejść granicznych zgodnie z art. 2 ust. 8 rozporządzenia (WE) nr 562/2006 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 15 marca 2006 roku ustanawiającego wspólnotowy kodeks zasad regulujących przepływ osób przez granice (kodeks graniczny Schengen),* Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej 2006/C 247/04.

przez ogrodzenie zewnętrzne. Guardia Civil działa 24 godziny na dobę. Od kilku lat na granicy pojawiają się helikoptery dla wzmocnienia kontroli. Ogólnie w Melilli stacjonuje 331 policjantów i 676 funkcjonariuszy Guardia Civil, natomiast w Ceucie odpowiednio 316 policjantów i 626 funkcjonariuszy tej formacji policyjnej[12].

Należy jednocześnie zauważyć, że istnieją kontrowersje dotyczące statusu prawnego obszaru położonego między ogrodzeniami. Zdaniem władz hiszpańskich oba ogrodzenia (zewnętrzne i wewnętrzne) należy traktować jako pojedynczą przeszkodę znajdującą się na terytorium Hiszpanii. Według niektórych organizacji pozarządowych, w tym oenzetowskiej UNHCR oraz Amnesty International, migranci, którzy przeskoczyli zewnętrzne ogrodzenie, powinni mieć możliwość poproszenia o azyl, ponieważ znajdują się na terytorium Hiszpanii[13].

Konflikt o wyspę Leila/Perejil

Niektórzy autorzy zauważają, że władze hiszpańskie nie widzą sprzeczności w tym, że sprzeciwiając się brytyjskiej okupacji widocznego po drugiej stronie cieśniny Gibraltaru, dokładnie tak samo postępują z Ceutą. Zresztą, dodaje się, że jej ewentualny powrót do Maroka byłby poważnym problemem politycznym i w rzeczywistości nikt nie jest tym szczególnie zainteresowany[14]. Mimo to od czasu do czasu dochodzi do aktów naruszenia *status quo*. W lipcu 2002 roku

[12] *Report from the LIBE Committee Delegation on the Visit to Ceuta and Melilla (ES),* European Parliament, Brussels, 24 January 2006.

[13] *Spain and Morocco: Failure to Protect the Rights of Migrants – Ceuta and Melilla. One Year On*, 26 October 2006, Amnesty International, http://www.unhcr.org/refworld/docid/4565d7264.html [12.12.2009]. Zob. szerzej: X. Ferrer-Gallardo, *The Spanish-Moroccan Border Complex: Processes of Geopolitical, Functional and Symbolic Rebordering,* „Political Geography" 2008, No. 27, s. 301–321.

[14] M. Ellingham, S. McVeigh, D. Jacobs, H. Brown, *Maroko*, Bielsko-Biała 2006, s. 163–164.

doszło do gwałtownego wzrostu napięcia między Hiszpanią a Marokiem, po tym jak marokański patrol złożony z dwunastu żołnierzy wylądował na bezludnej wysepce Leila[15]. Rabat utrzymywał, że wyspa Leila znajduje się na wodach terytorialnych Maroka i że „została ona wyzwolona w 1956 roku wraz ze zniesieniem hiszpańskiego protektoratu nad północną częścią kraju i od tego czasu marokańskie siły bezpieczeństwa stacjonowały tam, ilekroć było to konieczne". Według ministerstwa spraw zagranicznych zainstalowanie na wyspie posterunku 11 lipca 2002 roku nastąpiło „w ramach udziału Maroka w kampanii antyterrorystycznej i walki Królestwa z nielegalną emigracją". Opisany incydent miał miejsce tydzień po oprotestowanych przez Maroko manewrach 5 jednostek hiszpańskiej marynarki wojennej wokół pozostającej pod panowaniem Hiszpanii wyspy Penon de Alhucemas, położonej w pobliżu marokańskiego portu Al-Hoceima[16].

Madryt postrzegał sprawę odmiennie. Dla Hiszpanów wysepka ta zwie się Perejil (pietruszka) i stanowi integralną część terytorium ich państwa[17]. Był to początek burzliwego sporu, który w bardzo poważnym stopniu zagroził nie tylko stosunkom między Marokiem a Hiszpanią, ale również bezpieczeństwie całej zachodniej części basenu Morza Śródziemnego[18].

---

[15] A. de Vasconçelos, *Perejil/Leila: Lessons for Europe. Why Have All Failed?*, „ARI" 2002, No. 28, http://www.realinstitutoelcano.org/wps/portal/rielcano_eng [12.12.2009].

[16] J. Monar, *The CFSP and the Leila/Perejil Island Incident: The Nemesis of Solidarity and Leadership*, „European Foreign Affairs Review" 2002, Vol. 7, No. 3, s. 251-255. Por.: R. Gillespie, *Spain and Morocco: A Case of Crisis*, Second Pan-European Conference Standing Group on EU Politics, Bologna, 24–26 June 2004, http://www.jhubc.it/ecpr-bologna/docs/545.pdf. [12.12.2009].

[17] Z formalnego punktu widzenia, status prawny tej dwuhektarowej bezludnej wysepki nie jest jasny, gdyż nie została ona włączona do „Statutu Ceuty", a hiszpańskie siły zbrojne opuściły ją 42 lata temu. Niezamieszkała wysepka, o której istnieniu nie wiedziała do tej pory większość Hiszpanów, służyła przemytnikom narkotyków do ukrywania towaru, w związku z czym była systematycznie kontrolowana przez hiszpańską Guardia Civil.

[18] W. Kubiak, op. cit., s. 40.

Założenie w dniu 11 lipca 2002 roku. marokańskiego „posterunku kontrolnego" na wysepce Leila w Cieśninie Gibraltarskiej wywołało protest hiszpańskiego MSZ, które przesłało 12 lipca 2002 roku do wszystkich ambasad akredytowanych przy Królestwie Hiszpanii kopię noty werbalnej skierowanej do Ambasady Królestwa Maroka, w której rząd hiszpański określił zaistniałą sytuację jako „naruszającą *status quo*" i „sprzeczną z duchem Traktatu o Przyjaźni, Dobrej Woli i Współpracy z 1991 roku" oraz domagał się „podjęcia koniecznych środków" w celu przywrócenia wcześniejszej sytuacji[19]. Dodatkowo podkreślono, że zachowanie Maroka jest niezgodne z zasadą dobrego sąsiedztwa, mimo że relacje między dwoma krajami mają dla nich znaczenie strategiczne. Motywy Maroka mogły być różne: od chęci wywarcia nacisku na stanowisko Hiszpanii wobec planu autonomii Sahary Zachodniej (31 lipca Rada Bezpieczeństwa ONZ miała podjąć decyzję w tej kwestii) aż po odwrócenie uwagi społeczeństwa marokańskiego od trudnej sytuacji wewnętrznej. Sytuację między dwoma państwami dodatkowo komplikował fakt, że od października 2001 roku praktycznie zostały zerwane kontakty dyplomatyczne między oboma krajami, głównie z powodu nieporozumienia wokół kwestii Sahary Zachodniej i byłej kolonii hiszpańskiej, a także zerwania negocjacji Maroka z UE w sprawie rybołówstwa, co przyniosło Hiszpanii straty[20].

16 lipca 2002 roku marokański minister spraw zagranicznych Mohamed Benaissa jednoznacznie oświadczył, że Maroko nie zlikwiduje rozmieszczonego na wyspie „posterunku obserwacyjnego". Wobec tego Madryt zdecydował się na rozwiązanie siłowe. Hiszpańska operacja wojskowa rozpoczęła się 17 lipca. Żołnierze elitarnych pododdziałów specjalnych, po desancie ze śmigłowców, bez jednego

[19] Zob.: S. Wolff, *Border Management in the Mediterranean: Internal, External and Ethical Challenges*, „Cambridge Review of International Affairs" 2008, Vol. 21, No. 2, s. 253–271.

[20] „Biuletyn Unia Europejska", Ministerstwo Spraw Zagranicznych, 2002, nr 3, s. 17.

wystrzału, rozbroili Marokańczyków. Jeńców po kilku godzinach odesłano do kraju.

W związku z tym wydarzeniem, 22 lipca 2002 roku w Rabacie, odbyło się spotkanie ministrów SZ Maroka i Hiszpanii, Mohameda Benaissy i Any de Palacio[21]. Na zakończenie tego spotkania, wydano następujący komunikat: „Ministrowie Spraw Zagranicznych Królestwa Maroka i Królestwa Hiszpanii oficjalnie potwierdzili porozumienie mające na celu powrót i utrzymanie na wysepce Leila/Perejil sytuacji istniejącej tam do lipca 2002 roku tak, jak zostało to określone przez sekretarza stanu USA, Colina Powella w dniu 20 lipca 2002 roku. Działania obu stron w tym zakresie będą się odbywać bez uszczerbku dla ich stanowisk ws. statusu wyspy. Obie strony zastosują się, w dobrej wierze, do postanowień niniejszego porozumienia. Obie strony zgodziły się również na rozpoczęcie szczerego i otwartego dialogu na temat stosunków dwustronnych".

Kryzys w relacjach hiszpańsko-marokańskich jako konsekwencja wizyty króla Hiszpanii w Ceucie i Melilli

Ważnym wydarzeniem z punktu widzenia stosunków hiszpańsko-marokańskich w kontekście statusu Ceuty i Melilli była dwudniowa wizyta w Ceucie i Melilli w dniach 5-6 listopada 2007 roku hiszpańskiej pary królewskiej, która była pierwszą od czasu wstąpienia na tron, przed 32 laty, króla Juana Carlosa. Podróż miała miejsce zaledwie kilka dni po ogłoszeniu wyroku w sprawie zamachów z 11 marca 2004 roku w Madrycie i służby wywiadowcze obawiały się sytuacji, kiedy uwaga wszystkich zostanie zwrócona na dwie hiszpańskie enklawy, określane przez Al-Kaidę jako „terytoria okupowane" i przyrównywane do Palestyny. Stąd w swoich wystą-

[21] *Talks Begin Amid Agenda Disagreement*, http://www.unwire.org/unwire/20020722/27802_story.asp [12.12.2009].

pieniach król Juan Carlos nie akcentował „hiszpańskości" obu miast, a raczej skoncentrował się na pokojowym współżyciu i integracji różnych społeczności religijnych i podziękowaniu Maroku za wysiłki podejmowane w walce z nielegalną emigracją[22].

Wizyta pary królewskiej spotkała się z gwałtowną reakcją strony marokańskiej. Reprezentanci partii politycznych, związków zawodowych, organizacji pozarządowych i studenckich manifestowali przeciwko pobytowi hiszpańskiego monarchy w marokańskich, ich zdaniem, miastach. Setki Marokańczyków w pobliżu Ceuty wznosiło okrzyki „Ceuta i Melilla marokańskie" oraz „Hiszpania – państwo kolonialne"[23]. Rząd w Rabacie wyraził ostre niezadowolenie z powodu tej – jak ją określono – „godnej ubolewania" instytucjonalnej podróży, a król Mohammed VI wezwał na konsultacje ambasadora Maroka w Madrycie. Premier Maroka Abbas El Fassi, zaapelował o uwolnienie okupowanych miast spod dominacji hiszpańskiej. Marokańskie władze uznały, że wizyta jest pogwałceniem podpisanego między państwami w 1991 roku układu o przyjaźni, współpracy i dobrych stosunkach sąsiedzkich. Zdaniem premiera, „Maroko nie zaakceptuje ataku na swą integralność terytorialną, a wizyta może wpłynąć negatywnie na stosunki między dwoma krajami, a także na bezpieczeństwo, stabilność i pokój w basenie Morza Śródziemnego". Marokański minister SZ ocenił, że królewska wizyta w Ceucie i Melilli jest „prowokacją, całkowicie nie na miejscu i nie do przyjęcia", a przewodniczący parlamentarnej Komisji SZ i bliski współpracownik króla Mohammeda VI przedstawił w marokańskiej telewizji

---

[22] R. MacPhail, *King Juan Carlos stirs hornets' nest with first royal tour to disputed African enclaves*, http://www.timesonline.co.uk/tol/news/world/europe/article2806727.ece [12.12.2009].

[23] N. Cherkaoui, A. Dekkaki, *Moroccans Protest Spanish King's Visit to Ceuta and Melilla*, http://www.magharebia.com/cocoon/awi/xhtml1/en_GB/features/awi/features/2007/11/05/feature-02 [12.12.2009]; P. Mates, *King's visit stirs passions in Spanish enclave*, http://www.mg.co.za/article/2007-11-06-kings-visit-stirs-passions-in-spanish-enclave [12.12.2009]; *Protests over Spanish King's Trip*, http://news.bbc.co.uk/2/hi/africa/7078542.stm [12.12.2009].

publicznej całą serię pretensji wobec Hiszpanii, dotyczących m.in. decyzji sędziego Baltazara Garzona o ściganiu osób podejrzanych o ludobójstwo na mieszkańcach Sahary Zachodniej czy organizacji wizyty w 32. rocznicę tzw. „Zielonego Marszu"[24]. W odpowiedzi na zarzuty strona hiszpańska zaapelowała o spokój podkreślając, że wizyta szefa państwa do dwóch hiszpańskich miast, „nie jest skierowana przeciwko nikomu"[25].

Wizyta hiszpańskiego monarchy doprowadziła do poważnego kryzysu w stosunkach z Marokiem, porównywalnego jedynie z sytuacją z 2002 roku, kiedy hiszpańskie wojsko odzyskało wysepkę Perejil. Król Maroka, Mohammed VI, w bezprecedensowym oświadczeniu zdecydowanie potępił ten „akt nostalgii za mroczą epoką, ewidentnie już przezwyciężoną" i wezwał władze w Madrycie do „wzięcia na siebie odpowiedzialności za konsekwencje, które mogą zagrozić przyszłości dwustronnych stosunków". Marokański monarcha zasugerował również rozpoczęcie negocjacji w sprawie przyszłości Ceuty i Melilli. Na taki krok nie zdecydował się nigdy jego ojciec, Hassan II, zadowalając się apelem o utworzeniem specjalnej „komórki refleksji" złożonej z intelektualistów z obu krajów, aby dyskutować nad kwestią przynależności obu miast. W 1987 roku ówczesny hiszpański premier, Felipe Gonzalez, odrzucił jednak tę propozycję. Do tej pory Mohammed VI praktycznie nie dawał wyrazu swoim aspiracjom przyłączenia do Maroka Ceuty i Melilli. Uczynił tak tylko raz, w lipcu 2002 roku, po „upokarzającym" dla Rabatu usunięciu z wysepki Perejil marokańskiego oddziału paramilitarnego. Powiedział wtedy, że „Maroko nie przestaje domagać się położenia kresu hiszpańskiej okupacji Ceuty i Melilli jak również pobliskich wysp na północy królestwa". Pomimo ostrych wypowiedzi Mohammeda VI, rząd hiszpański zapewnił, że nie ma powodów do specjalnego niepo-

[24] *Morocco king Condemns Royal Visit*, http://news.bbc.co.uk/2/low/africa/7082766.stm [12.12.2009]; *Morocco Condemns Juan Carlos Visit*, http://english.aljazeera.net/news/africa/2007/11/200852513202873464.html [12.12.2009].

[25] M. Morgan, P. Bond, *Royal Visit Revives Tensions Between Spain and Morocco*, http://www.wsws.org/articles/2007/dec2007/moro-d06.shtml [12.12.2009].

koju. „Całkowity spokój" – to był jedyny komentarz premiera José Luis Rodriguez Zapatero. Zauważono również, że w wystąpieniu telewizyjnym Mohammeda VI – mającym większą wagę niż zwykłe oświadczenie – nie padło słowo na temat konfliktu, dlatego hiszpański rząd zdecydował się, wbrew wcześniejszym postanowieniem, nie odpowiadać Rabatowi oświadczeniem na oświadczenie. Hiszpański minister SZ uznał oświadczenie marokańskiego króla jedynie za dodatkowy szczegół w ramach dyplomatycznego incydentu sprowokowanego wizytą pary królewskiej w Ceucie i Melilli i podtrzymał swoją ocenę, że konsekwencję całej sprawy będą bardzo ograniczone[26].

Kryzys w relacjach hiszpańsko-marokańskich został zażegnany w styczniu 2008 roku. Wtedy to, premier J. L. R. Zapatero wysłał pojednawczy list do króla Maroka Mohammeda VI. W odpowiedzi, minister SZ Maroka mówił o „polepszeniu wzajemnych stosunków", które „same z siebie są już uprzywilejowane", ale podkreślił, że należy „szanować narodowe uczucia sąsiedniego narodu". W zwyczajnym języku oznacza to, że Hiszpania nie powinna ranić Marokańczyków królewskimi podróżami do Ceuty i Melilli. Kwestia dwóch autonomicznych hiszpańskich miast stanowi najpoważniejszy, ale nie jedyny problemem w stosunkach hiszpańsko-marokańskich. Władze w Rabacie są również niezadowolone z poparcia udzielonego przez hiszpańską prokuraturę Baltazarowi Garzon, który pod koniec października 2007 roku uznał, że ma prawo do prowadzania śledztwa w sprawie domniemanego ludobójstwa mieszkańców Sahary Zachodniej przez marokańskie służby bezpieczeństwa. Trzecim powodem sporu jest pomoc, jaką, ze szkodą dla nurtu islamu praktykowanego w Maroku, hiszpańskie Ministerstwo Sprawiedliwości ma udzielać na Ceucie islamskiej doktrynie Tablig[27].

[26] T. Barbulo, *El Rey destaca que su visita a Ceuta cumple un „compromiso pendiente"*, http://www.elpais.com/articulo/espana/Rey/destaca/visita/Ceuta/cumple/compromiso/pendiente/elpepuesp/20071106elpepinac_3/Tes [12.12.2009].

[27] I. Camberero, *Una carta de Zapatero para Mohamed VI desbloquea la crisis con Marruecos*, http://www.elpais.com/articulo/espana/carta/Zapatero/Mohamed/VI/desbloquea/crisis/Marruecos/elpepiesp/20080104elpepinac_1/Tes/ [12.12.2009].

Problem imigracji z Afryki

Nielegalny napływ obywateli marokańskich stanowi dla Hiszpanii kolejny poważny problem będący konsekwencją enklawowego położenia Ceuty i Melilly[28]. Próby nielegalnego sforsowania ogrodzenia przez migrantów zdarzają się stosunkowo często[29]. Grupy osób pochodzących z krajów subsaharyjskich gromadzą się w ciągu dnia w lesie przy granicy, czasem trwa to nawet do 8 miesięcy. Kiedy zbierze się kilkaset osób, próbują oni wdrapać się na ogrodzenie, wykorzystując do tego celu wykonane przez siebie z drewna drabiny. Zwykle ludzie dzielą się na trzy grupy: jedna ma za zadanie odciągnąć uwagę Guardia Civil, podczas gdy druga, zgromadzona w innym miejscu, przeskakuje przez ogrodzenie z pomocą trzeciej grupy, która trzyma drabiny. Akcje takie organizują sami migranci i są one dobrze skoordynowane[30].

W sierpniu 2004, kilkuset Afrykańczyków próbując przedostać się do Europy przekroczyło ogrodzenie w Melilli. Kolejne incydenty miały miejsce od sierpnia do października 2005 roku w Ceucie i Melilli. Zginęło wtedy ok. 10 osób. Władze rządowe i organizacje pozarządowe podały różne dane dotyczące liczby ofiar, liczby osób, które próbowały przeskoczyć ogrodzenia, odpowiedzialnych za strzały oraz domniemanego okrucieństwa, jakiego dopuściła się Guardia

---

[28] Szerzej zob.: P. Gold, *Immigration into the European Union via the Spanish Enclaves of Ceuta and Melilla: A Reflection of Regional Economic Disparities*, „Mediterranean Politics" 1999, Vol. 4, No. 3, s. 23–36; R. Zapata-Barrero, N de Witte, *The Spanish Governance of EU Borders: Normative Questions*, „Mediterranean Politics" 2007, Vol. 12, No. 1, s. 85–90; R. Zapata-Barrero, *Perceptions and Realities of Moroccan Immigration Flows and Spanish Policies*, „Journal of Immigrant & Refugee Studies" 2008, Vol. 6, No. 3, s. 382–396.

[29] Szerzej zob.: H. de Haas, *Morocco: From Emigration Country to Africa's Migration Passage to Europe*, http://migrationinformation.net/Profiles/display.cfm?ID=339 [12.12.2009].

[30] Zob.: *Technical Mission to Morocco. Visit to Ceuta and Melilla on Illegal Immigration*, European Commission, 7-11/10/2005, Memo/05/380, www.migreurop.org/IMG/pdf/rapport-ceuta-melilla-2.pdf.

Civil[31]. Według „Dzienników Migracji" szacuje się, że 10 tys. emigrantów z Afryki Subsaharyjskiej koczuje przy granicy, w celu nielegalnego jej przekroczenia[32]. Po tych tragicznych wydarzeniach zarówno Maroko, jak i Hiszpania dokonały znaczącego wzmocnienia liczebności sił bezpieczeństwa, ostatnio wokół Melilli. Hiszpańskie władze wysłały do swojej enklawy 640 funkcjonariuszy mundurowych oraz helikoptery zaopatrzone w kamery noktowizyjne. Podjęto również decyzję o wybudowaniu kolejnego ogrodzenia na granicy. Z kolei Maroko wydelegowało 1600 żandarmów, żołnierzy sił pomocniczych oraz policji dla kontrolowania lasów wokół miasta, w których od lat koczują obywatele państw afrykańskich. Przy tej okazji krytykowana jest przez Maroko bierna postawa Algierii, której władze przyzwalają migrantom na przemieszczanie się w kierunku granicy z Marokiem[33].

Maroko jest także obiektem krytyki za niezgodne z zasadami prawa humanitarnego traktowanie migrantów. Organizacja „Lekarze bez granic" zarzucili władzom marokańskim pozostawienie na pustyni 600 km na południe od Udżdy bez wody i żywności grupy 500 Afrykańczyków, których Hiszpanie wydalili z Melilli. Według informacji lekarzy, część z nich nosiła ślady ran postrzałowych, a także wcześniejszego maltretowania. Fakty te potwierdzają brutalne przeprowadzanie przez marokańskie siły porządku publicznego akcji represyjnych wobec migrantów (takie działania nagłaśnia też Marokańskie Stowarzyszenie Praw Człowieka – AMDH)[34]. Może

[31] K.J. O'Connell, *Fortress Europe: Ceuta and Melilla*, http://www.monitor.upeace.org/innerpg.cfm?id_article=315 [12.12.2009].

[32] *Worldmark Encyclopedia of the Nations, Twelfth Edition, Volume II: Africa*, ed. by T.L. Gall, J.M. Hobby, Detroit 2007, s. 489.

[33] Marokańska prasa donosiła wtedy, że masowe ataki migrantów subsaharyjskich na punkty graniczne marokańsko-hiszpańskie dowodzą zaawansowanego rozkładu gospodarczego państw Afryki. Dlatego też potęguje się obawa, że presja migracyjna na Maroko ulegać będzie dalszemu zwiększeniu..

[34] *Morocco: EU, Morocco hold talks on illegal immigrants*, Angola Press: 2005-10-11, http://www.africanewssearch.com/olink.php?ARG1=http://www.angolapress-angop.ao/noticia-e.asp?ID=382179&ARG2=154789 [12.12.2009].

to być jedną z przyczyn nasilenia się nielegalnej migracji do hiszpańskich enklaw. Nie wyklucza się także działań dobrze zorganizowanych mafii z krajów subsaharyjskich, żyjących z przerzutu własnych rodaków do Europy. Oprócz tego nadzieję wśród kandydatów do migracji wzbudziła także legalizacja pobytu 700 tys. nielegalnych emigrantów w Hiszpanii w marcu 2005 roku.

Nielegalna migracja z Afryki Subsaharyjskiej do Ceuty i Melilli nie jest niczym nowym (proces ten rozpoczął się już w latach 90.), jednak w ostatnim czasie zjawisko to uległo znacznemu nasileniu, a migracja następuje na dużą skalę i w sposób skoordynowany. Należy też wspomnieć, że działania Maroka i Hiszpanii polegające na patrolowaniu wybrzeży Wysp Kanaryjskich i Morza Śródziemnego doprowadziły do przesunięcia presji migracyjnej z tych rejonów do granic lądowych Ceuty i Melilli. Główne szlaki przerzutowe Subsaharyjczyków pragnących dostać się do Ceuty i Melilli prowadzą z regionu Zatoki Gwinejskiej i państw Sahelu przez terytorium Algierii (Tamanrasset) do Udżdy[35].

Niektórzy porównują granicę hiszpańsko-marokańską z berlińskim murem, który przez 40 lat był żywym symbolem podzielonej Europy – podzielonej między systemy totalitarny i demokratyczny. Został on obecnie zamieniony przez zasieki na południowej granicy Hiszpanii. Oddziela on bogatą Europę od biednych i zdesperowanych państw afrykańskich. Ostatnie wypadki w dobry sposób ilustrowały skalę kryzysu, który narastał w ciągu ostatnich kilkunastu latach. Pomimo ryzyka pokaleczenia ciała, części imigrantów zdeterminowanych poprawić swój los udało się przedostać na stronę hiszpańską. Administracja tego kraju coraz częściej odsyła ich jednak do Maroka. Działania podejmowane przez władze marokańskie wobec imigrantów wzbudzają zaniepokojenie. Ani Hiszpania, ani Maroko nie są w stanie ponosić ciężaru ich utrzymania. Na problem ten zwraca również uwagę ministrom spraw wewnętrznych i sprawiedli-

[35] *Report from the LIBE….*

wości wiceprzewodniczący Komisji Europejskiej Franco Frattini. Szacuje on, że aż 30 tys. imigrantów czeka w Algierii i Maroku na dostanie się (nielegalne) do hiszpańskich enklaw Ceuta i Melilla. Uważa się, że decyzja udzielenia legalnego statusu setkom tysięcy imigrantów pracujących na czarno w Hiszpanii wywołała strumień imigracyjny z Afryki. Jednak wydaje się, że to nie z winy Hiszpanii, ale z przyczyn związanych z „agonią Afryki" mamy obecnie do czynienia z tym kryzysem. UE powinna patrzeć na problem bardziej z globalnej perspektywy. Rozwiązania powinny być bardziej uniwersalne. Część różnego rodzaju propozycji, została zawarta w dokumencie Wspólna strategia Afryka – UE i jej pierwszy plan działania (2008–2010)[36].

BIBLIOGRAFIA

Bałandina J. J., *Istoriko-politiczieskaja spiecifika ispanskich gorodow na siewierie Afriki*, Moskwa 2003.

Barbulo T., *El Rey destaca que su visita a Ceuta cumple un „compromiso pendiente"*, http://www.elpais.com/articulo/espana/Rey/destaca/visita/Ceuta/cumple/compromiso/pendiente/elpepuesp/20071106elpepinac_3/Tes.

Biuletyn Unia Europejska, Ministerstwo Spraw Zagranicznych, 2002, nr 3, s. 17.

Bond P., Morgan M., *Royal Visit Revives Tensions Between Spain and Morocco*, http://www.wsws.org/articles/2007/dec2007/moro-d06.shtml.

Brown H., Ellingham M., Jacobs D., McVeigh S., *Maroko*, Bielsko-Biała 2006.

Camberero I., *Una carta de Zapatero para Mohamed VI desbloquea la crisis con Marruecos*, http://www.elpais.com/articulo/espana/carta/Zapatero/Mohamed/VI/desbloquea/crisis/Marruecos/elpepiesp/20080104elpepinac_1/Tes/.

Chełminiak M., *Obwód Kaliningradzki FR w Europie. Rosyjska enklawa w nowym międzynarodowym ładzie politycznym*, Toruń 2009.

[36] *Wspólna strategia Afryka–UE i jej pierwszy plan działania (2008–2010)*, Rada Unii Europejskiej, Bruksela, 3 marca 2008 roku (28.03).

Cherkaoui N., Dekkaki A., *Moroccans Protest Spanish King's Visit to Ceuta and Melilla*, http://www.magharebia.com/cocoon/awi/xhtml1/en_GB/features/awi/features/2007/11/05/feature-02.

Elecciones Municipales y Autonómicas en Ceuta 1979–2007, http://www.historiaelectoral.com/aceuta.html.

Ferrer-Gallardo X., *The Spanish-Moroccan Border Complex: Processes of Geopolitical, Functional and Symbolic Rebordering,* „Political Geography" 2008, No. 27.

Gillespie R., *Spain and Morocco: A Case of Crisis*, Second Pan-European Conference Standing Group on EU Politics, Bologna, 24–26 June 2004, http://www.jhubc.it/ecpr-bologna/docs/545.pdf.

Gold P., *Europe or Africa?: A Contemporary Study of the Spanish North African Enclaves of Ceuta and Melilla*, Liverpool 2000.

Gold P., *Immigration into the European Union via the Spanish Enclaves of Ceuta and Melilla: A Reflection of Regional Economic Disparities*, „Mediterranean Politics" 1999, Vol. 4, No. 3.

Haas H. de, *Morocco: From Emigration Country to Africa's Migration Passage to Europe*, http://migrationinformation.net/Profiles/display.cfm?ID=339.

Kern R.W., *The Regions of Spain: A Reference Guide to History and Culture*, Westport 1995.

Kubiak K., *Wojny, konflikty zbrojne i punkty zapalne na świecie*, Warszawa 2005.

MacPhail R., *King Juan Carlos stirs hornets' nest with first royal tour to disputed African enclaves*, http://www.timesonline.co.uk/tol/news/world/europe/article2806727.ece.

Mates P., *King's visit stirs passions in Spanish enclave*, http://www.mg.co.za/article/2007-11-06-kings-visit-stirs-passions-in-spanish-enclave.

Monar J., *The CFSP and the Leila/Perejil Island Incident: The Nemesis of Solidarity and Leadership*, „European Foreign Affairs Review" 2002, Vol. 7, No. 3.

Morocco Condemns Juan Carlos Visit, http://english.aljazeera.net/news/africa/2007/11/200852513202873464.html.

Morocco: EU, Morocco hold talks on illegal immigrants, Angola Press: 2005-10-11, http://www.africanewssearch.com/olink.php?ARG1=http://www.angolapress-angop.ao/noticia-e.asp?ID=382179&ARG2=154789.

Morocco King Condemns Royal Visit, http://news.bbc.co.uk/2/low/africa/7082766.stm.

Nies S., *Sand in the Works: Enclaves Challenging Metropolitan States. A Comparative Study on the Governance of Cabinda, Ceuta, Kaliningrad, Nagorno Karabakh, Nakhchivan, Melilla and Gibraltar*, Paris 2004.

O'Connell K.J., *Fortress Europe: Ceuta and Melilla*, http://www.monitor.upeace.org/innerpg.cfm?id_article=315.

Protests over Spanish King's Trip, http://news.bbc.co.uk/2/hi/africa/7078542.stm.

Report from the LIBE Committee Delegation on the Visit to Ceuta and Melilla (ES), European Parliament, Brussels, 24 January 2006.

Spain and Morocco: Failure to Protect the Rights of Migrants – Ceuta and Melilla. One Year On, 26 October 2006, Amnesty International, http://www.unhcr.org/refworld/docid/4565d7264.html.

Spanish External Territories. Spanish North Africa, w: *The Europe World Year Book 2004, Vol. II*, ed. By J. Maher, London 2004.

Talks Begin Amid Agenda Disagreement, http://www.unwire.org/unwire/20020722/27802_story.asp.

Technical Mission to Morocco. Visit to Ceuta and Melilla on Illegal Immigration, European Commission, 7-11/10/2005, Memo/05/380, http://www.migreurop.org/IMG/pdf/rapport-ceuta-melilla-2.pdf.

Vasconçelos A. de, *Perejil/Leila: Lessons for Europe. Why Have All Failed?*, „ARI" 2002, No. 28, http://www.realinstitutoelcano.org/wps/portal/rielcano_eng.

Witte N. de, Zapata-Barrero R., *The Spanish Governance of EU Borders: Normative Questions*, „Mediterranean Politics" 2007, Vol. 12, No. 1.

Wolff S., *Border Management in the Mediterranean: Internal, External and Ethical Challenges*, „Cambridge Review of International Affairs" 2008, Vol. 21, No. 2.

Worldmark Encyclopedia of the Nations, Twelfth Edition, Volume II: Africa, ed. by T.L. Gall, J.M. Hobby, Detroit 2007.

Wspólna strategia Afryka–UE i jej pierwszy plan działania (2008–2010), Rada Unii Europejskiej, Bruksela, 3 marca 2008 r. (28.03).

Wykaz przejść granicznych zgodnie z art. 2 ust. 8 rozporządzenia (WE) nr 562/2006 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 15 marca 2006 r. ustanawiającego wspólnotowy kodeks zasad regulujących przepływ osób przez granice (kodeks graniczny Schengen), Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej 2006/C 247/04.

Zapata-Barrero R., *Perceptions and Realities of Moroccan Immigration Flows and Spanish Policies*, „Journal of Immigrant & Refugee Studies", 2008, Vol. 6, No. 3.

http://pl.wikipedia.org/wiki/Ceuta.
http://pl.wikipedia.org/wiki/Granica_hiszpa%C5%84sko-maroka%C5%84ska.
http://pl.wikipedia.org/wiki/Melilla.
http://pl.wikipedia.org/wiki/Pe%C3%B1%C3%B3n_de_V%C3%A9lez_de_la_Gomera.

PROBLEMS ON THE AFRICAN-EUROPEAN BORDER – SPANISH ENCLAVES IN MOROCCO

SUMMARY

Ceuta and Melilla, are the last European territories which are left on the African mainland. They are largely unknown to Europeans, other than to Spaniards for whom they present a legacy from the country's military past. Once of the strategic significance owing to their close location to the Strait of Gibraltar, the two towns have gained new importance over the last 10 years as major migration gateways to Europe from the Maghreb and Sub-Saharan Africa, as well as centres for contraband. Ceuta and Melilla (unvaryingly twinned as diplomatic issues) together with a series of rocks and small islands, are claimed by Morocco despite being Spanish possessions for centuries. In the article is described Morocco-Spanish border, the conflict on the island of Leila/Perejil, Morocco-Spanish relations on the background details of the king of Spain Jose Carlos in Ceuta and Melilla, and the problem of immigration from African countries.